

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΛΙΑΤΟΥΡΑΣ
ANNA ANASTASIAΔH-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ
[ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ]

Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...

ΤΟ ΛΟΓΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Θεωρία • Ιστορία • Εφαρμογή

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Άννα Ιορδανίδου, Μαρία Καμηλάκη,
Πηνελόπη Καμπάκη-Βουγιουκλή, Γεωργία Κατσούδα,
Παναγιώτης Γ. Κριμπάς, Ιώ Μανωλέσσου,
Χριστίνα Μπασέα-Μπεζαντάκου, Γεωργία Νικολάου,
Ασημάκης Φλιάτουρας και ομάδα φοιτητών Δ.Π.Θ.

Θέση υπογραφής δικαιούχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη — Θεωρητικές επιστήμες / Γλωσσολογία

Ασημάκης Φλιάτουρας & Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (επιμ.), *Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη Νέα Ελληνική: Θεωρία, ιστορία, εφαρμογή. Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...*

Υπεύθυνος έκδοσης: Αγγελος Κοκολάκης

Σελιδοποίηση: Γιώργος Χατζησπύρος

Φίλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright© Ασημάκης Φλιάτουρας, Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και Σ. Πατάκης

Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), 2018

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Σεπτέμβριος 2019

KET B819 ΚΕΠ 491/19

ISBN 978-960-16-8105-4

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
A. Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις (των Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Α. Φλιάτουρα)	15
1. Εισαγωγή	15
2. Το χαρακτηριστικό [+λόγιο]: ορισματική και ερμηνευτική προσέγγιση	16
3. Η συστηματική σχέση γλωσσικής αλλαγής και λόγιου χρηστικού επιπέδου	35
3.1. Αναλογική αλλαγή	36
3.2. Προσφυματικός δανεισμός	38
3.3. Γραμματικοποίηση	42
4. Συμπεράσματα	46
Βιβλιογραφία	48
B. Ψευδολόγιοι τύποι και υπερδιόρθωση στη Νεοελληνική Κοινή με βάση τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (του Π.Γ. Κριμπά)	57
1. Ελληνική διγλωσσία και σχιζογλωσσία	57
1.1. Νεοελληνική γλώσσα, πολιτική, και πολιτική ορθότητα	62
1.2. Η ΝΕΚ και η γλωσσική σύνθεση ως ζητούμενο	66
2. Υπερπροσαρμογή και ΝΕΚ	68
2.1. Υπερκαθαρολογία και ΝΕΚ	75
2.1.1. Μη ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στη ΝΕΚ	75
2.1.2. Ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στη ΝΕΚ	78
2.1.3. Η εστίαση της παρούσας συμβολής	82
2.1.3.1. Ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στο φωνολογικό επίπεδο ..	85
2.1.3.2. Ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στο μορφολογικό επίπεδο ..	95
2.1.3.3. Ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στο συντακτικό επίπεδο ..	103
2.1.3.4. Ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στο σημασιολογικό επίπεδο	105
2.1.3.5. Ανταγωνιστική υπερκαθαρολογία στο γραφηματικό επίπεδο	106
3. Προς μια μεταπεριγραφική προσέγγιση	109
4. Συμπεράσματα: προς μια νέα γλωσσική πολιτική	112
Βιβλιογραφία	117

Γ. Η λόγια μορφολογία στην κοινή νεοελληνική: ζητήματα περιγραφής και διδασκαλίας (της Α. Ιορδανίδου)	127
1. Εισαγωγή	127
2. Η λόγια μορφολογία στις γραμματικές της νέας ελληνικής.	128
3. Η λόγια μορφολογία στα λεξικά της νέας ελληνικής.	130
4. Η λόγια μορφολογία στα σχολικά εγχειρίδια.	133
5. Διδακτικές προτάσεις.	135
6. Συμπεράσματα	140
Βιβλιογραφία	141
Παράρτημα.	143
Δ. «Φωτιές άναψε στο Instagram η καλλίπυγος μανάβισσα!»: Χαρακτηριστικά και λειτουργίες των λόγιων λέξεων-ταμπού (της Μ. Καμηλάκη)	148
1. Εισαγωγικά.	148
2. Λόγιες λέξεις-ταμπού: ορισμός, θεματικά πεδία, κριτήρια τυποποίησης	150
3. Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα	155
4. Παρουσίαση και σχολιασμός δεδομένων	156
4.1 Από τα ειδικά λεξιλόγια στο γενικό	157
4.2 Μεταξύ ευπρέπειας και εξωραϊσμού	161
4.3 Η γλωσσική ορθότητα και ο προσδιορισμός της διαφορετικότητας	165
4.4 Η διπλή γλώσσα της εξουσίας	170
4.5 Πιο ταμπού... πεθαίνεις!	171
4.6 Από το λόγιο λεκτικό χιούμορ... στη νεοκαθαρεύουσα.	172
4.7 Οι νοσταλγοί της καθαρεύουσας	175
4.8 Οι ιδεολογικές ταμπέλες	176
5. Αντί επιλόγου	180
Βιβλιογραφία	182
Ε. [+ λόγιες] μετοχές της νεοελληνικής γλώσσας (της Γ. Νικολάου)	187
1. Εισαγωγή	187
2. Πρώτος άξονας: εμφάνιση των [+ λόγιων] μετοχών σε πληροφοριακά κείμενα.	188
2.1 Ανασκόπηση	188
2.2 Επιλογή κειμένων	189
3. Δεύτερος άξονας: Νεολογία	192
4. Τρίτος άξονας: Λεξικογράφηση	193
5. Συμπεράσματα	197
Βιβλιογραφία	197
ΣΤ. Ο χαρακτηρισμός «λόγιο» στη λεξικογραφία: η περίπτωση του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών (των Ι. Μανωλέσσου, Γ. Κατσούδα & Χ. Μπασέα-Μπεζαντάκου)	200

1. Θεωρητικά Ζητήματα	200
2. Πρακτική εφαρμογή στον νέο τόμο του ΙΑΝΕ	207
2.1 Οι όροι στον Νέο Κανονισμό	207
2.2 Εφαρμογή σε συγκεκριμένα λήμματα του ΙΑΝΕ	211
3. Συμπεράσματα	215
Βιβλιογραφία	215

Z. Η ανάλυση του βαθμού λογιότητας στη σύγχρονη Κοινή Νεοελληνική με βάση το μεθοδολογικό εργαλείο της ράβδου V&V (των Α. Φλιάτουρα & Π. Καμπάκη-Βουγιουκλή)	218
1. Εισαγωγή	218
2. Πλαίσιο εφαρμογής: η ράβδος V&V ως μεθοδολογικό εργαλείο μέτρησης του βαθμού λογιότητας	218
2.1 Μαθηματικά μοντέλα στη γλωσσολογική έρευνα	219
2.1.1 Κλίμακες Likert	220
2.1.2 Ράβδοι: ράβδος Vougiouklis & Vougiouklis (V&V bar)	222
2.2 Μελέτη περίπτωσης: η ράβδος ως εργαλείο μέτρησης της λογιότητας	228
3. Ο βαθμός λογιότητας στη σύγχρονη νέα ελληνική	236
4. Συμπεράσματα και ερευνητικές προοπτικές	242
Βιβλιογραφία	244

Η. Πιπεριές Φλωρίνης, Νεκρά Θάλασσα, διά πυρός και σιδήρου, Τράπεζα της Ελλάδος και άλλα συμπαρομαρτούντα... Η ονοματική λόγια ποικιλία στη σύγχρονη νέα ελληνική: ανάλυση με βάση σώματα κειμένων (των Α. Φλιάτουρα, Σ. Γιαπαντζαλή, Ε. Μαϊμάρη, Σ. Μαυρίδου, Α. Αθανασιάδου)	247
1. Εισαγωγή	247
2. Η λόγια ποικιλία στη σύγχρονη νέα ελληνική	248
3. Στατιστικά στοιχεία της λόγιας ποικιλίας	250
3.1 Λόγιος τονισμός	251
3.2 Λόγια κλιτικά προσφύματα	253
3.3 Λόγια αλλομορφία	258
3.4 Λόγια ζεύγη λέξεων	261
3.5 Της Ελλάδας ή της Ελλάδος	265
4. Συμπεράσματα, περιορισμοί, προοπτικές	278
Βιβλιογραφία	280
Παράρτημα	282

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΛΟΓΙΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	289
--------------------------------------	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	303
---------------------	-----

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ	326
---------------------------------	-----

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Είναι γεγονός ότι ο όρος *λόγιο* χρησιμοποιείται από πληθώρα μελετητών της ελληνικής γλώσσας σε έρευνες, λεξικά και γραμματικές, χωρίς να ανταποκρίνεται σε ένα ενιαίο θεωρητικό πλαίσιο και μάλιστα συχνά με διαφορετικό ορισμό ανάλογα με τον τομέα της γλωσσολογίας που τον αξιοποιεί, λ.χ. ιστορική γλωσσολογία, κοινωνιογλωσσολογία, κειμενογλωσσολογία, υφογλωσσολογία κτλ. Επίσης, άλλοτε ο όρος έχει ιδεολογικές προεκτάσεις και άλλοτε όχι, άλλοτε «καταδικάζεται» ως γέννημα της καθαρεύουσας και άλλοτε «ανυψώνεται» σε δείκτη υφολογικής διαφοροποίησης. Χαρακτηριστική είναι τόσο η σύγχυση ανάμεσα στο πρωτοτυπικό/αποδεκτό *λόγιο* (που, έτσι κι αλλιώς, απαντά σε ποικίλη έκταση σε κάθε πρότυπη γλώσσα) και στη νεοκαθαρεύουσα, μία έκφανση της οποίας είναι το ψευδολόγιο, όσο και η σισύφεια λαθοθηρία ή ρυθμιστική διόρθωση με σκοπό κυρίως τη λογοποίηση (ή, σπανιότερα πια και σε μεμονωμένες περιπτώσεις, την απολογοποίηση) με βάση ιδεολογικά κριτήρια, τα οποία παρατηρούμε κυρίως σε διαδικτυακές συζητήσεις, σε γλωσσολογικά και φιλολογικά *fora* αλλά, μερικές φορές, ακόμα και σε επιστημονικό επίπεδο.

Επομένως, σαράντα χρόνια μετά την καθιέρωση της δημοτικής είναι επιβεβλημένος ο επαναπροσδιορισμός και η σύγχρονη και πολυεπίπεδη προσέγγιση, που θα οδηγήσει σε μια σαφέστερη οριοθέτηση του πρωτοτυπικού/αποδεκτού χρηστικού χαρακτηριστικού [+ *λόγιο*] σε αντιδιαστολή με τη νεοκαθαρεύουσα, καθώς και στην περαιτέρω μελέτη του σε επίπεδο θεωρίας, ιστορίας και εφαρμογής. Η χρησιμότητα της έρευνας είναι δεδομένη τόσο για την καλύτερη και ομαλότερη συγχρονική και διαχρονική περιγραφή της ελληνικής όσο και για ποικίλα εφαρμοσμένα πεδία, λ.χ. μετάφραση, διδακτική κτλ. Προς την κατεύθυνση της επιστημονικής συνεννόησης οργανώθηκε στο ICGL13 ένα εργαστήριο (workshop), στο οποίο κλήθηκαν οι γλωσσολό-

γοι που χρόνια ασχολούνται με το λόγο και μάλιστα σε διαφορετικούς τομείς (λεξικολογία, εθνογλωσσολογία, λεξικογραφία, κοινωνιογλωσσολογία, ιστορία ελληνικής γλώσσας, εφαρμοσμένη γλωσσολογία, ορολογία) να καταθέσουν τις απόψεις τους. Σε μια διευρυμένη μορφή και με προοπτική πανεπιστημιακών σημειώσεων, τα άρθρα τους παρουσιάζονται στον παρόντα συλλογικό τόμο, ο οποίος εστιάζει σε δύο σημεία:

(α) Στην προσπάθεια να εντοπιστεί μια κοινή συνισταμένη ύστερα από άμβλυνση των αντιθέσεων, προκειμένου να διευκολυνθεί η ενιαία ερευνητική πορεία.

(β) Στη διάνοιξη της ερευνητικής οδού μελέτης του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού με καταθέσεις θεωρητικών στοιχείων, καινοτόμων εργαλείων έρευνας και εφαρμογών.

Αφουγκραζόμενοι όλες τις φωνές σε διαφορετικές ιδιοσυχνότητες, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

- Το λόγο είναι ένας ιστορικός φιλολογικός όρος, που όσο και αν διχάζει και συνδέεται με τα κακώς κείμενα του γλωσσικού ζητήματος και την ιδιότυπη διγλωσσία του 19ου αι., επιβιώνει μέχρι σήμερα, διότι, τουλάχιστον με τη συγκεκριμένη μορφή που απαντά στη νεοελληνική, αποτελεί ιδιοσυγκρασιακό χαρακτηριστικό της, που δεν μπορεί να αποδοθεί με άλλον απολύτως ταυτόσημο όρο. Συγκεκριμένα, το λόγο, φέροντας στο DNA του τα κατάλοιπα της διαχρονίας με τη μορφή της απόκλισης/περιφερειακότητας/απολιθωματικότητας και τη χρηστική εξειδίκευση στο υψηλό/επίσημο/τυπικό επίπεδο χρήσης, δεν μπορεί στη συγχρονία να ταυτιστεί ούτε με το αρχαιοπρεπές ούτε με το επίσημο/υψηλό, ακριβώς διότι εκπροσωπεί και τα δύο, είναι δηλαδή το «αρχαιοπρεπές επίσημο». Γι' αυτό και δύσκολα μπορεί να κατανοηθεί πλήρως από τους ξένους ερευνητές ή να αποδοθεί σε άλλες γλώσσες με έναν επαρκή όρο.
- Είναι πολυπαραμετρικό, καθώς είναι άλλοτε αναγκαίο, συνήθως ως τμήμα της νόρμας, άλλοτε στοιχείο ποικιλίας ή επιλογής κοινωνικά και/ή πραγματολογικά καθορισμένο, άλλοτε δείκτης γοήτρου ή ψευδο-γοήτρου και άλλοτε ακραίο ιδεολογικό αποκύημα.
- Το λόγο είναι κατά βάση ποικιλία και περιφερειακό τμήμα στην ελληνική γλώσσα. Υπάρχουν ενδείξεις διαπίδυσης με απολογιοποίηση τύπων, κυρίως με τη μορφή του εκδημοτικισμού, αλλά και με αναγέννηση στοιχείων, κυρίως με τη μορφή της αναλογικότητας. Επομένως, όσο και αν το λόγο προσαρμόζεται στη φυσική γλωσσική αλλαγή, παραμένει σε κάποιον βαθμό λειτουργικό, από τη στιγμή που α) μια σωρεία λόγιων λεξικών μονάδων δεν έχουν ισχυρό ή και κα-

θόλου ανταγωνιστή β) πολλά λόγια στοιχεία έχουν διακριτική λειτουργία ή έχουν λειτουργική αξία/αντίθεση σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους, αναπτύσσοντας μια εξειδικευμένη σημασία ή κοινωνιοπραγματολογική χρήση και γ) ολόκληρες γλωσσικές διαδικασίες συνεχίζουν να γεννούν λόγιους νεολογισμούς σε ενδοσυστημικό επίπεδο, κυρίως λόγω του συμβολικού ρόλου που έχει αποδοθεί στην αρχαία ελληνική, πράγμα που οδηγεί σε αναβίωση στοιχείων και αναλογική λειτουργία, αλλά και σε εξωσυστημικό επίπεδο μέσω του αναδανεισμού από την επιστημονική ορολογία.

- Το λόγιο στη σύγχρονη νέα ελληνική είναι το αποτέλεσμα παραστρωματικής εξέλιξης του γραπτού λόγου αλλά και επιστρωματικής λειτουργίας μεμονωμένων στοιχείων της καθαρεύουσας. Όμως, υπάρχει διάχυτη η αίσθηση για σταδιακή αποϊδεολογικοποίηση, αποσύνδεση και απενοχοποίηση των ομιλητών στη χρήση και τη στάση τους απέναντι στην ποικιλία και την αποπροτυποποίηση, όπως αποδεικνύουν μεταξύ άλλων η χιουμοριστική προοπτική του, η σημασιοπραγματολογική εξειδίκευση και οι ενδείξεις επικαλυπτικής ή συμπληρωματικής κατανομής στη νόρμα. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι άμοιρο ιδεολογικής επιλογής ή ότι δεν λείπουν και ορισμένες φυγόκεντρες, ιδεολογικά προσανατολισμένες, ρυθμιστικές και/ή υπερδιορθωτικές λειτουργίες με τη μορφή ψευδολόγιου ή νεοκαθαρεύουσας, με τις οποίες όχι μόνο δεν συμφωνούμε, αλλά θεωρούμε ότι εσφαλμένα εντάσσονται στην πρωτοτυπική/αποδεκτή λειτουργία του λογίου.

Παράλληλα, είναι πολύ σημαντικό να τονίσουμε ότι η οπτική της έρευνας στον παρόντα τόμο είναι **περιγραφική** και όχι ρυθμιστική, καθώς δεν μας ενδιαφέρει να καταγράψουμε τι θα έπρεπε να λέμε, αλλά να αποτυπώσουμε τη γλωσσική χρήση και να την ερμηνεύσουμε, δηλαδή τι λέμε, πού και γιατί. Επομένως, απεκδυόμενοι στο μέτρο του δυνατού τον μανδύα της ιδεολογικής διάστασης του χαρακτηριστικού, σεβόμενοι απόλυτα την ποικιλότητα αλλά και τη γλωσσική αλλαγή και αποστασιοποιούμενοι από οποιαδήποτε νεο- ή κρυφο- ή νοσταλγο-καθαρευουσιάνικη νοοτροπία, καταγράφουμε τις φυσικές και κυρίως τεχνητές τάσεις δημιουργικής συμπίεσης/σύζευξης των λόγιων και μη λόγιων στοιχείων, καθώς και τις διαδικασίες (απο)λογοποίησης και ενίσχυσης/διαπίδυσης των λόγιων/μη λόγιων στοιχείων με μοναδικό στόχο την περιγραφή του χαρακτηριστικού αυτού και την ερμηνεία των διαδικασιών στις οποίες μετέχει. Υπό αυτή και μόνο την οπτική, ο συλλογικός τόμος περιλαμβάνει εννέα καταθέσεις σε διαφορετικά πεδία έρευνας, οι οποίες με βάση τη θεματική και την αλληλουχία (θεωρητική, ιστορική, εφαρμοσμένη) είναι οι εξής:

- ✓ Οι Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Ασημάκης Φλιάτουρας ως επιστημονικοί επιμελητές του τόμου περιγράφουν στο προγραμματικό κείμενο τα ορισματικά χαρακτηριστικά του λόγιου επιπέδου στη σύγχρονη νέα ελληνική και συνθέτουν τον καμβά συγχρονικών και διαχρονικών γλωσσικών και χρηστικών τάσεων λειτουργίας του.
- ✓ Ο Παναγιώτης Γ. Κριμπάς, αφού καταγράψει την ιστορική πορεία του λόγιου και τα αντιτιθέμενα νήματα λειτουργίας του στη συγχρονία, ξεκαθαρίζει με άξονα τον γλωσσικό και ιδεολογικό μηχανισμό της υπερδιόρθωσης τα όρια του λόγιου, του ψευδολόγιου και της νεοκαθαρεύουσας, καθώς και τη σχέση του λόγιου με το γλωσσικό λάθος, προτείνοντας μια μεταπεριγραφική προσέγγιση που αποσκοπεί στην καταπολέμηση μιας βαθύτερα ρυθμιστικής λογικής.
- ✓ Η Άννα Ιορδανίδου εντοπίζει τις πτυχές σύνδεσης του χαρακτηριστικού με την εκπαίδευση με έμφαση στις περιπτώσεις των ρημάτων, εντοπίζει και σχολιάζει τα προβλήματα και προτείνει λύσεις και προοπτικές.
- ✓ Η Μαρία Καμηλάκη εστιάζει στη μελέτη και την κατηγοριοποίηση της νεολογιογόνας ή χρηστικά εξειδικευμένης κατηγορίας των λόγιων λεξικών μονάδων-ταμπού, αναδεικνύοντας την κοινωνιογλωσσολογική και εν μέρει ιδεολογική λειτουργία τους στη σύγχρονη ελληνική.
- ✓ Η Γεωργία Νικολάου μελετά την κατηγορία των λόγιων μετοχών, που δυσκολεύει σχηματιστικά και χρηστικά τους ομιλητές και διδακτικά τους εκπαιδευτικούς.
- ✓ Οι Ιώ Μανωλέσσου, Γεωργία Κατσούδα και Χριστίνα Μπασέα-Μπεζαντάκου εξηγούν τα προβλήματα που δημιουργεί στη λεξικογραφία η σύζευξη του ετυμολογικού και του χρηστικού κριτηρίου και παρουσιάζουν τον τρόπο με τον οποίο επιλύει το ζήτημα το *Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών*, εστιάζοντας για λεξικογραφικούς σκοπούς στο μεταγλωσσικό διαχρονικό κριτήριο.
- ✓ Ο Ασημάκης Φλιάτουρας και η Πηνελόπη Καμπάκη-Βουγιουκλή αναδεικνύουν το μεθοδολογικό εργαλείο της ράβδου V&V ως εργαλείο μέτρησης του βαθμού λογιότητας και παρουσιάζουν τα πρώτα αποτελέσματα ενός διαγνωστικού πειράματος, για να προσδιορίσουν τη συμμετοχή των παραγόντων που ρυθμίζουν τον βαθμό λογιότητας σε ονοματικά στοιχεία.
- ✓ Ο Ασημάκης Φλιάτουρας και η ομάδα της πρακτικής άσκησης των φοιτητών του Τ.Ε.Φ./Δ.Π.Θ. παρουσιάζουν τον βαθμό γλωσσικής και ιδεολογικής λειτουργίας, αποτυπώνοντας τις τάσεις διακριτικής λειτουργίας, αλλαγής και εμμονής σε λόγια ονοματικά στοιχεία με βάση πολύτιμα στοιχεία από σώματα κειμένων.

- ✓ Ο Ασημάκης Φλιάτουρας προσκομίζει ένα ευρετήριο με υλικό κυρίως ονοματικών λόγιων στοιχείων.

Εν κατακλείδι, ο παρών τόμος δεν διεκδικεί τις δάφνες της εξαντλητικής μελέτης του λόγιου χαρακτηριστικού στη σύγχρονη Νέα Ελληνική, καθώς ο δρόμος έρευνας του χαρακτηριστικού είναι ακόμα πολύ μακρύς. Η πρωτοτυπία του έγκειται στον ξεκάθαρο ορισμό, στη νηφάλια περιγραφική προσέγγιση, στη σχεδόν εξαντλητική αποτύπωση της σχετικής βιβλιογραφίας, στη διακλαδική και πολυπαραγοντική έρευνα, στην εστίαση σε χαρακτηριστικές μελέτες περίπτωσης, στην παροχή πλούσιου υλικού προς μελέτη και στην εισαγωγή καινοτόμων ιδεών (διδασκτική προσέγγιση, πειράματα, χρήση σωμάτων κειμένων κτλ.). Ευχαριστούμε θερμότατα όλους τους συμμετέχοντες στον τόμο, που μας έκαναν την τιμή όχι απλώς να καταθέσουν έναν επιστημονικό οβολό, αλλά να συμβάλουν δραστικά στην επαναπροσέγγιση και στην ανίχνευση άγνωστων πηγών του χαρακτηριστικού, ανοίγοντας τον δρόμο για εκτεταμένη ακαδημαϊκή έρευνα. Τέλος, ευχαριστούμε θερμά τον Χαράλαμπο Δημόπουλο (φιλολογική επιμέλεια) και τον Άγγελο Κοκολάκη (επιμέλεια έκδοσης) για την άψογη συνεργασία και κατανόηση, την Κατερίνα Παναγιώτου για τη βοήθεια στο ευρετήριο, καθώς και τον συνάδελφο Παναγιώτη Γ. Κριμπά για την καταλυτική του συμβολή στον τόμο.

Οι επιστημονικοί επιμελητές του τόμου
Ασημάκης Φλιάτουρας
Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

A

Το λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής: Συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις

ANNA ANASTASIAΔΗ-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ¹, ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΦΛΙΑΤΟΥΡΑΣ^{2,3}

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,

²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσική αλλαγή, σχέσεις δημοτικής-καθαρεύουσας, γλωσσική απενοχοποίηση, (απο)λογοποίηση, ευλύγιστη ζώνη (μη) λογιότητας.

1. Εισαγωγή¹

Είναι διαδεδομένη στη γλωσσολογική βιβλιογραφία η διάκριση του λόγιου και μη λόγιου/λαϊκού/λαϊκότροπου χρηστικού επιπέδου ως αποτέλεσμα της πλούσιας διαχρονίας και του γλωσσικού ζητήματος στην ελληνική γλώσσα μέσα από μια πλειάδα ερευνητικών εργασιών (βλ. μεταξύ άλλων Τριανταφυλλίδης 1941, 1963, Σετάτος 1969, 1991, 1992, Τομπαΐδης 1978, Μπαμπινιώτης 1982, Παυλίδου 1984, Μακρή-Τσιλιπάκου 1986, Χαραλαμπίδης 1999, Θεοφανοπούλου-Κοντού 1999, Ιορδανίδου 1999, 2010, Γιαννουλοπούλου 2001, Αρχάκης & Κονδύλη 2002, Πετρούνιας [1984] 2002, Νάκας 2003, Κανάκης 2003, Ράλλη 2005, Μοσχονάς 2005, Παναρέτου 2006, Ξυδόπουλος 2007, Καμηλάκη 2009, Μακρή-Τσιλιπάκου 2012, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2015, Κριμπάς 2016). Παρατηρούμε, όμως, στη βιβλιογραφία ότι η χρήση του κριτηρίου γενικά δεν ανταποκρίνεται σε ένα βάσιμο θεωρητικό πλαίσιο, είναι συνήθως εμπειρική, περιγραφική ή περιπτωσιολογική και συνδέεται κυρίως με ετυμολογικά κριτήρια.

1. Συντομογραφίες: ΑΕ = Αρχαία Ελληνική, ΕΚ = Ελληνιστική Κοινή, ΜΕ = Μεσαιωνική Ελληνική, ΠΝΕ = Πρώιμη Νέα Ελληνική.

Επομένως, οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι να προσδιορίσει με ακριβέστερο και επαρκέστερο τρόπο το χαρακτηριστικό [+/-λόγιο] στην ελληνική γλώσσα με βάση νεότερα δεδομένα, να επεκτείνει το φάσμα λειτουργίας του χαρακτηριστικού από το επίπεδο των τύπων/κατηγοριών στο επίπεδο των διαδικασιών και να διερευνήσει τον βαθμό της διαχρονικής συστηματικής λειτουργίας του με βάση τη θεωρία της γλωσσικής αλλαγής.

2. Το χαρακτηριστικό [+λόγιο]: ορισματική και ερμηνευτική προσέγγιση

Περίπου τριάντα χρόνια μετά την καθιέρωση της δημοτικής και τη λύση του γλωσσικού ζητήματος είναι αναγκαίος ο επαναπροσδιορισμός του λόγιου επιπέδου ως αποτελέσματος τόσο της επιβίωσης/κληρονομής, κυρίως μέσω του γραπτού λόγου, όσο και της παρέμβασης της καθαρεύουσας, που άλλοτε υποφώσκει ως ποικιλία, λ.χ. *Καθαρά Δευτέρα* vs *Καθαρή Δευτέρα*, και άλλοτε ως αναγκαστική εκδοχή χωρίς ανταγωνιστή, λ.χ. *ζώνη ασφαλείας*, *Νεκρά Θάλασσα*, *θυροτηλέφωνο* κτλ. Μια πρώτη προσπάθεια συστηματικής διεπίπεδης ταξινόμησης, διαβάθμισης και σύνδεσης του φαινομένου με πρωτίστως χρηστικά κριτήρια έγινε από τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρα (2004) και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2015). Όμως, η εκ του σύνεγγυς ανάγνωση του υλικού, η επισταμένη μελέτη της διαχρονικής ερμηνείας του λόγιου επιπέδου και η έρευνα σε σώματα κειμένων επιβάλλει ως έναν βαθμό την εξαγωγή νέων συμπερασμάτων και την παροχή ορισμένων διευκρινίσεων, εν μέρει επαναπροσδιοριστικών (βλ. και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2018, Φλιάτουρας 2018β).

Πρώτα απ' όλα, έχει εκφραστεί η άποψη ότι ο όρος *λόγιος* δεν μπορεί να χρησιμοποιείται σήμερα, εφόσον είναι παραπαιστικός ως προς την αναφορά του. Θεωρούμε, όμως, ότι είναι λεξικοποιημένο στοιχείο, δηλαδή ένας παραδεδομένος, κληρονομημένος όρος της ΝΕ για να αποδώσει το εν λόγω επίπεδο χωρίς σημασιοπραγματολογική διαφάνεια και άρα χωρίς σύνδεση πλέον με τους λογίους ως προς την προέλευση και τη χρήση, που συνάδει απόλυτα με τη γλωσσική ιστορία μας. Αυτό συμβαίνει συχνά στην ορολογία, λ.χ. η *μετοχή* δεν είναι αισθητή ως κάτι που μετέχει, το *ουσιαστικό* δεν είναι αντιληπτό ως κάτι που φέρει την ουσία, ακόμη και το *τυπικό*² δεν συνδέεται μόνο

2. Ο όρος *τυπικός* προέρχεται ετυμολογικά από τον *τύπο*, δηλαδή τον γραπτό λόγο.

με τον γραπτό λόγο. Άλλωστε, το λόγιο συνδέεται πλέον με το σύνολο της γλωσσικής κοινότητας και μόνο συνειρμικά και ιστορικά μπορεί να συνδεθεί με τους λογίους.³

Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας (2004) ορίζουν ως λόγιο επίπεδο της σύγχρονης Νέας Ελληνικής (εφεξής ΝΕ)⁴ προτάσσοντας το χρηστικό έναντι του ετυμολογικού κριτηρίου τα στοιχεία, τις δομές και τις γλωσσικές διαδικασίες από προγενέστερες γλωσσικές φάσεις σε όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σημασιολογία, σύνταξη, πραγματολογία), καθώς και στο λεξιλόγιο, που χρησιμοποιούνται στο τυπικό χρηστικό επίπεδο. Παρόλο που τα λόγια στοιχεία είναι πολλά στη ΝΕ, απουσιάζει η εξαντλητική συλλογή και ταξινόμησή τους σε επίπεδο κατηγοριών, τύπων και κειμενικών κατανομών. Επίσης, η λεξικογραφική έρευνα εξαντλείται συνήθως στην επισήμανση ορισμένων στοιχείων ως λόγιων (πβ. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής* του Μπαμπινιώτη και *Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών* με επιστημονική επιμέλεια Χ. Χαραλαμπίκη) ή στη συλλογή αρχαιοπινών λεξικών μονάδων (πβ. το *Λεξικό των Απαιτητικών Λέξεων* και το *Λεξικό των Δυσκολιών και των Λαθών στη Χρήση της Ελληνικής* του Μπαμπινιώτη, καθώς και το *Λεξικό των Λόγιων Εκφράσεων της Σύγχρονης Ελληνικής* της Ιορδανίδου), ενώ και η επιστημονική ορολογία ως τμήμα του λόγιου επιπέδου μελετάται αποσπασματικά (βλ. ιστοσελίδα της ΕΛΕΤΟ). Σε επίπεδο μεταγλωσσικών εργαλείων, μόνο νύξεις σε ορισμένα χαρακτηριστικά της λόγιας γλώσσας βρίσκονται καταγραμμένα στις Γραμματικές των Holton, Mackridge & Φιλίππακη-Warburton (1999), Κλαίρη & Μπαμπινιώτη (2005), Χατζησαββίδη & Χατζησαββίδου (2013) και Μπαμπινιώτη (2017), καθώς και στα σχολικά βιβλία της αρχαίας ελληνικής και της νεοελληνικής, κυρίως στις *Γλωσσικές Ασκήσεις* του Λυκείου και στα βιβλία του δημοτικού (βλ. αναλυτικά Ιορδανίδου στον παρόντα τόμο).⁵

3. Κατά την άποψή μας, ορισμένες εναλλακτικές προτάσεις ορολογίας, όπως *ανώτερο*, υποκρύπτουν μια αξιολογική διάσταση στη χρήση, με την οποία δεν είμαστε σύμφωνοι.

4. Για περισσότερες πληροφορίες, ταξινόμηση του υλικού, παραδείγματα και βιβλιογραφικές αναφορές, βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας (2004), Browning (2008), Καμηλάκη (2009), Papanastasiou (2010), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2015), Κριμπάς (2016).

5. Είναι βέβαιο ότι ένα *Λεξικό του Λόγιου Επιπέδου της Νέας Ελληνικής* (ΛΕΛΟΓΕΝΕ: στο synmorphose.gr) όπως προτείνεται από τους Anastassiadis-Symeonidis, Fliatouras & Nikolaou (2018), θα μπορούσε να βοηθήσει την επαρκή θεωρητική και λεξικογραφική περιγραφή των στοιχείων και να θέσει τα ακριβή όρια λόγιου και νεοκαθαρεύουσας, νόρμας και περιφέρειας (βλ. σελ. 21).

Μια πρώτη βασική ταξινόμησή τους με χαρακτηριστικά παραδείγματα παρέχουν οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας (2018):

Πίνακας 1: ταξινόμηση των λόγιων στοιχείων στη ΝΕ

(Α) Φωνολογία:

- Λόγια συμφωνικά συμπλέγματα συνήθως ως ποικιλία, όπως /kt/, /pt/, /ft/, /sθ/, /xθ/, /kn/, /lθ/ κτλ. *πτωχοκομείο, κτήμα, εισήλθε, έφθασε.*
- Τονισμός: (α) τονικές ιδιότητες κλιτικών επιθημάτων: *στρογγυλός vs στρόγγυλος, -ικός (βουλγαρικός) vs -ικος (βουλγάρικος)*, (β) καταβιβασμός του τόνου στη γενική (κυρίως σε πολυλεκτικά σύνθετα ή σε συμφράσεις) και στα ουσιαστικοποιημένα επίθετα: *ποιόν ενεργείας, ζώνη ασφαλείας, τιμή αληθείας, Δευτέρα, του ποδηλάτου.*
- Ληκτικό -ν: *κατ'ουσίαν.*
- Ασυνίζητη προφορά και χασμωδία: *ζημία,⁶ φόρος κληρονομίας.*
- Φωνολογικά φαινόμενα στη σύνθεση με τη μορφή αλλόμορφου ή ορθογραφικής ποικιλίας: (α) δάσυνση των ΑΕ ληκτικών ψιλών συμφώνων προ δασείας στα πρώτα συνθετικά: *πρωθυπουργός, πενθήμερη*, (β) έκταση στη σύνθεση: *διώροφος, τοπωνύμιο, ποδήλατο.*

(Β) Μορφολογία:

(α) Κλίση:

- Διατήρηση στοιχείων του κλιτικού συστήματος της ΑΕ: *Ελλάς, τάξεως, πλατέος, ιερά, βαρεία, θαλάσσης, κύριε καθηγητά, αιτούντος, ταλαντούται, εκλήθη, ήσσων.*
- Διατήρηση πτώσεων και εγκλίσεων παλαιότερων φάσεων της ελληνικής σε στερεότυπες εκφράσεις και απολιθωματικές λέξεις: *δόξα τω θεώ, τοις πάσι, ο μη γένοιτο, βάσει/λόγω/μέσω + γεν.*
- Διατήρηση γένους (κυρίως των θηλυκών σε -ς): *η νήσος, η βάσανος.*
- Επίθετα (κυρίως τριγενή και δικατάληκτα): *ανήκεστος/-ον, διατενής/-ές, νοήμων/-ον, κρυσίνους/-ουν.*
- Κλίση λόγιων ρημάτων σε ενεστώτα και παρατατικό στην ενεργητική και στη μεσοπαθητική φωνή: *πληροί, αποκαθίσταται.*
- Ρηματικοί τύποι του παθητικού αορίστου: *εισήχθη, ελήφθη,⁷ υπεγράφη.*

6. Πβ. τον όρο *ζημία* στη σχολική μαθηματική ορολογία.

7. Πβ. το *μήνυμα ελήφθη* στην κινητή τηλεφωνία.

- Εσωτερική αύξηση των προθηματοποιημένων ρημάτων στον παρατατικό και στον αόριστο: *προσέθετε, εξήντησε*.
- Αναδιπλασιασμός: *διατεταγμένος, πεπερασμένος*.⁸
- Μετοχές που χρησιμοποιούνται είτε ως μετοχές είτε ως επίθετα είτε ως ουσιαστικοποιημένα επίθετα:⁹ (i) ενεργητικού και παθητικού ενεστώτα/ παρακειμένου: *ανιών, διασταυρούμενος, γειννιάζων, ενεργούν (πρόσωπο), λανθάνον, δασυνόμενος, κυβερνώμενος, πάσχων, τονούμενος – τετελεσμένος, προδιαγεγραμμένος*, (ii) ενεργητικού ενεστώτα/αορίστου σε *-ας, -ασα, -αν* και *-ών, -ούσα, -όν*: *λήξαν, ομιλούσα, ποιόν, ο παθών*, (iii) παθητικού αορίστου σε *-είς, -είσα, -έν*: *γεννηθείς, προκληθείσα, απολεσθέν*.
- Κλιτικά επιθήματα συγκριτικού/υπερθετικού βαθμού: *υπέρ-τερος, φίλ-τατος*.

(β) Αλλομορφία:

- Θεματική:
 - ✓ Στην κλίση: *παλαι-ός, βαθέ-ων, εν-αλλάσσ-ω, ήσσ-ων*.
 - ✓ Στην παραγωγή: *ακάνθ-ινος, οστ-ικός*
 - ✓ Στη σύνθεση: *καλλι-τέχνης, γεω-γραφία*
- Προσφυματική:
 - ✓ Κλιτική: *πόλε-ως, ιερ-ά, βαθέ-ος, πολυπράγμ-ων, πληρ-οί*
 - ✓ Παραγωγική: *μαιευ-τήρ, καλ-ώς, αμαχητ-ί*.

(γ) Μορφολογικές διαδικασίες:

- Προσφυματοποίηση:
 - ✓ Επιστημονικά επιθήματα: *αμυλ-άση, κυστ-ίτιδα*
 - ✓ Αρχαίες προθέσεις ως προθήματα: *ανα-κάμπτω, περι-πίπτω, εκ-φωνώ*¹⁰
- Σύνθεση:
 - ✓ Πρώτα ή δεύτερα συνθετικά: *γεω-γραφία, Παντ-άνασσα*
 - ✓ Συμφύματα: *ημί-θεος, κοινωνικο-ποιώ*
 - ✓ Δομές, λ.χ. [Κλιτή Λέξη + Θέμα], λ.χ. *νυκτιλαμπής*.¹¹

8. Σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται σημασιολογική διαφοροποίηση με τον τύπο της νόρμας χωρίς αναδιπλασιασμό, λ.χ. *τετριμμένος vs τριμμένος, πεφωτισμένος vs φωτισμένος*.

9. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Νικολάου (2017).

10. Πβ. μη λόγιο ετυμολογικά συγγενές *ξεφωνώ*.

11. Βλ. Ράλλη & Ραυτοπούλου (1999).

- Παραγωγή με μεταφωνία: *τέμνω* → *κατάτμηση*, *συνέχω* → *συνοχή*, *απαλείφω* → *απαλοιφή*.

(Γ) Σύνταξη:

- Χρήση λόγιων προθέσεων που συντάσσονται με γενική: *προ καιρού*, *διά μέσου*, *εντός/εκτός κλίματος*.
- Ρήματα που συντάσσονται με γενική: *έπομαι*, *στερούμαι*.
- Εμπρόθετοι προσδιορισμοί και ονοματοποίησή τους: *αφ'ής στιγμής*, *εκ νέου*, *προ Χριστού*, *ο/η καθ' ου/ης*.
- Μακροπερίοδος λόγος και ευρεία χρήση υπόταξης (δευτερευουσών προτάσεων).
- Χρήση υπερβατού σχήματος: *η από κοινού προσπάθεια*.
- Απαρέμφατο με λειτουργία ουσιαστικού στο ουδέτερο γένος: *το είναι*, *το επιχειρείν*.

(Δ) Σημασιολογία:

- Ψευδόφιλες μονάδες:¹²
 - ✓ *εκκλησία*: ΑΕ 'συνέλευση πολιτών' > ΝΕ 'κοινωνία των χριστιανών' > ΝΕ 'χριστιανικός ναός'
 - ✓ *βρώμα*: ΑΕ 'τροφή' > ΝΕ 'δυσάρεστη μυρωδιά'.
 - ✓ *φοβούμαι*: ΑΕ 'σέβομαι' > ΝΕ 'φοβάμαι'.
- Σημασιολογική επιβίωση: κάποιες λέξεις αλλάζουν σημασία λόγω πολιτιστικής αλλαγής και εξέλιξης, αλλά μπορεί να διατηρούν την παλαιά σημασία σε ειδικές αναφορές (κυρίως στην ορολογία) ή καθ' υπερδιόρθωση, λ.χ. ΝΕ *πέτρα* 'λίθος' στο *πετρόκτιστος* αλλά ΑΕ *πέτρα* 'βράχος' στο *πετρογραφία*.¹³

(Ε) Λεξιλόγιο:

- Λεξική ποικιλία σε απλές ή δομημένες (παράγωγες, σύνθετες) λέξεις: *εαρ-*, *ουδείς*, *οπίσθιος*, *κλειθροποιείο*, *ιχθυοπώλης*.
- Αποφυγή δανείων (άμεσων): *τέρμα* αντί *γκολ*, *τηλεμοιοτύπο* αντί *φαξ*, *θύρα* αντί *πόρτα*, *κλίμακα* αντί *σκάλα*.
- Λεξική άρνηση: *μη αλλοτριώσιμος*, *μη αναλύσιμος*.

Το λόγιο επίπεδο απορρέει τόσο από τη φυσική διαχρονική κληρονόμηση, κυρίως μέσω της γλώσσας της διοίκησης, του τυπικού προφορικού/γραφτού λόγου, του επισημονικού λόγου και της εκκλησιαστικής γλώσσας, όσο και από την προτυποποίηση

12. Βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Βλέτση (2009), Anastassiadis-Syméonidis (2003b).

13. Βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2005).

της ΑΕ που οδηγεί στην επανεισαγωγή στοιχείων κυρίως στους διεθνισμούς της ορολογίας, λ.χ. osteoarthritis, και στην τεχνητή αναγέννηση στοιχείων ως απόρροια του γλωσσικού ζητήματος κυρίως με τη μορφή απολιθωμάτων της καθαρεύουσας. Με άλλα λόγια, η αρχική γλωσσική διχοτομία/σχιζογλωσσία (βλ. σχετικά Κριμπάς στον παρόντα τόμο) φαίνεται να έχει μετεξελιχθεί σήμερα στη ΝΕ σε μια χρηστική ποικιλία, που εκκινεί από τη διαχρονική επιβίωση/κληρονόμηση, αλλά συνδέεται συγχρονικά με την ιδεολογία, τη γλωσσική πολιτική, την πραγματολογία και την κοινωνιογλωσσολογία (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004, Παναρέτου 2006, Κόλλια et al. 2013, Μακρή-Τσιλιπάκου 2012, Φλιάτουρας 2018β).¹⁴ Βέβαια, υπάρχουν ενδείξεις για δημιουργική, μεταδιμορφική σύζευξη της δημοτικής με κάποια στοιχεία της καθαρεύουσας, που οδηγεί σε σημασιοπραγματολογική και υφολογική ποικιλία και/ή διακριτική λειτουργία (βλ. και Χαραλαμπίδης 1999, Ιορδανίδου 2001, Καμηλάκη 2009, Σετάτος 2011, Φλιάτουρας 2018β), καθώς και για σταδιακή απενοχοποίηση στη χρήση ορισμένων λόγιων στοιχείων ως αποτέλεσμα απομάκρυνσης από το γλωσσικό ζήτημα και σταδιακής αποσύνδεσης από ιδεολογικά κριτήρια (βλ. και Φλιάτουρας 2018β, Φλιάτουρας et al. στον παρόντα τόμο). Εντοπίζεται βέβαια και η εμμονή ακραίων και φυγόκεντρων, ιδεολογικά προσανατολισμένων, κινήματων (νεο)καθαρευουσιανισμού, που ενισχύουν περαιτέρω την αρχαιοπρέπεια ή ρυθμίζουν τις γλωσσικές διαδικασίες βάσει της προτυποποίησης της ΑΕ, συνιστώντας για παράδειγμα την αφύσικη ακλισία των δανείων ή την αρχαιοκλισία ή την επαναφορά λέξεων, λ.χ. του *τσέρκο*, της *Γωγούς* (αντί του ορθού: της *Γωγός*), της *Αλκήστιδος Πρωτομάλτη* και της *Χάριτος Αλεξίου* (κατά την αττική κλίση), τα *μέζεα* κτλ. (βλ. μεταξύ άλλων Πετρούνιας [1984] 2002, Μοσχονάς 2005· για την εξεζητημένη λόγια λεξιθηρία, βλ. Παναγιωτίδης 2017), την οποία, όμως, απορρίπτουμε, διότι δεν είναι τμήμα του πρωτοτυπικού/αποδεκτού λόγιου, και τη θεωρούμε μορφή ψευδολόγιου ή νεοαττικισμού (βλ. Κριμπάς στον παρόντα τόμο για μια εκτενή συζήτηση και κατηγοριοποίηση).

Στον συνυπολογισμό των κριτηρίων λογιότητας, το ετυμολογικό αποκλειστικά με την έννοια της κληρονόμησης δεν μπορεί να είναι πρωταρχικό, διότι αφενός είναι μεταγλωσσικό και διαχρονικό χαρακτηριστικό (βλ. Μανωλέσσου, Κατσούδα & Μπασέα-Μπαζαντάκου στον παρόντα τόμο) και αφετέρου υπάρχουν πάρα πολλές λέξεις, που είναι κληρονομημένες (κυρίως ως φυσική συνέχεια) αλλά δεν είναι λό-

14. Για μια ενδελεχή καταγραφή της ιστορικής διάστασης του λόγιου επιπέδου, βλ. Καμηλάκη (2009).

γιες, είτε παρόμοιες είτε μορφολογικά/σημασιολογικά τροποποιημένες, λ.χ. *θεός, πατέρας* (< ΑΕ *πατήρ*) κτλ.¹⁵ (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004). Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, δεν είναι διαφανής η ετυμολογική σύνδεση λόγιου και μη λόγιου τύπου, συχνά λόγω μορφοφωνολογικής αλλαγής και σημασιολογικής απομάκρυνσης, λ.χ. *νύμφη* (ΑΕ) vs *νύφη, τράπεζα* (ΑΕ) vs *τραπέζι, τετριμμένος* (ΑΕ) vs *τριμμένος*. Επομένως, το ετυμολογικό κριτήριο θα πρέπει να ερμηνευτεί σε συγχρονικό επίπεδο κυρίως ως στοιχείο συστημικής (επί το πλείστον γραμματικής) απόκλισης και περιφερειακότητας, δηλαδή ως χαρακτηριστικό που αποδίδεται στο Λεξικό και μαρκάρει ως αρχαιοπρεπές ένα τεμάχιο ή μια λεξική μονάδα εγγενώς ή μέσω των συστατικών του (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004). Οι δείκτες λογιότητας μπορεί να είναι φωνολογικά στοιχεία, όπως το ληκτικό -ν, λ.χ. *κατ' ουσίαν*, μορφήματα, όπως κλιτικά επιθήματα, λ.χ. *πόλε-ως*,¹⁶ αύξηση, λ.χ. *ε-στάλ-η*, ή και ολόκληρα λεξικά στοιχεία, λ.χ. *υψηλός, οστό, οφθαλμόν αντί οφθαλμού*. Με άλλα λόγια, στο λόγιο επίπεδο εντάσσονται με βάση το ετυμολογικό κριτήριο κυρίως οι ολικές και απολιθωματικές¹⁷ επιβιώσεις της ΑΕ, συχνά ως ποικιλία και/ή ως τμήμα λεξικοποιημένων φράσεων, που είναι αισθητές σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό ως περιφερειακοί τύποι, σημαδεμένοι μορφικά και/ή σημασιολογικά, λ.χ. *ο αγών, της πόλεως, θαλάσσης, πληροί, ουδείς* κτλ. (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2018). Η απόκλιση/περιφερειακότητα οδηγεί ενίοτε στη μη ή μερική αναγνωρισιμότητα των στοιχείων, δηλαδή στη μη φυσική σύνδεση με λέξημα, λ.χ. στο *εκ των ων ουκ άνευ* σχεδόν κανένα στοιχείο δεν αναγνωρίζεται.¹⁸ Χαρακτηριστικό ως προς αυτό είναι το ψυχολinguιστικό πείραμα των Φλιάτουρα et al. (υπό προετοιμασία), που δείχνει ότι η συντριπτική πλειονότητα των ομιλητών δεν εκτελεί σωστά την εντολή του ανοίγματος της πόρτας με την επιγραφή *ωθήσατε/έλξατε*, σε αντίθεση με τη σωστή εκτέλεση της εντολής στην πόρτα με την επιγραφή *σπρώξτε/τραβήξτε*.¹⁹

15. Το ετυμολογικό κριτήριο είναι αναγκαία και όχι επαρκής συνθήκη.

16. Δεν λείπουν και υβριδικοί λόγοι τύποι με ή χωρίς ανταγωνισμό (βλ. Φλιάτουρας 2018β), λ.χ. *εικονοστάσιο* (πβ. *εικονοστάσι*), *αεροδρόμιο* (πβ. *σταυροδρόμι*).

17. Το κριτήριο της απολιθωματικότητας εντοπίζει η Καμηλάκη (2009), αλλά το συνδέει περισσότερο με χρηστικά/συμφραστικά κριτήρια.

18. Ο όρος έχει περισσότερο ψυχολinguιστολογική διάσταση.

19. Επομένως, ενδιαφέρονσα θα ήταν η ψυχολinguιστολογική προσέγγιση του θέματος σε σχέση με τον βαθμό κατάκτησης και λειτουργικότητας των λόγιων στοιχείων.

Παράλληλα, το λόγιο επίπεδο δεν μπορεί σε συγχρονικό επίπεδο να ταυτιστεί απόλυτα αλλά μόνο πρωτοτυπικά με το υψηλό/τυπικό χρηστικό επίπεδο, καθώς υπάρχουν τύποι ετυμολογικά λόγιοι συνήθως χωρίς ανταγωνιστή, που εκπροσωπούν τη νόρμα ή ακόμα και το μη υψηλό/τυπικό επίπεδο, λ.χ. *στρώμα θαλάσσης*, *Ιερά Εξέταση*, *δε δίνει του αγγέλου του νερό*, *έγινε της κολάσεως*, *πέτρα του σκανδάλου*, *τα ευρώ*, *τραβάει τα μαλλιά της κεφαλής του*,²⁰ ή μπορεί να αποτελούν διαλεκτικό στοιχείο, λ.χ. *αλεκτόρι*, *θυγατέρα* στα Ποντιακά, ή μπορεί να υπηρετούν το χιούμορ και την παικτικότητα (βλ. σχετικά Kamilaki 2012, Καμηλάκη στον παρόντα τόμο, Φλιάτουρας & Κούκος υπό έκδοση). Επίσης, το υψηλό/τυπικό επίπεδο τροφοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από το λόγιο, αλλά δεν ταυτίζεται απόλυτα με αυτό, καθώς μπορεί κάποιος να εκφράζεται γραπτά ή προφορικά σε υψηλό/τυπικό επίπεδο, χωρίς να χρησιμοποιεί αποκλειστικά λόγια στοιχεία, ή μπορεί να αποτελεί ένα σποραδικό τμήμα του εκφωνήματος ή να μη συνδέεται χρηστικά με το συγκεκριμένο. Για παράδειγμα, η ανακοίνωση *Σας παρακαλούμε να έρθετε στη γραμματεία* ανήκει στο τυπικό επίπεδο, ενώ η αντίστοιχη ανταγωνιστική φράση *Παρακαλείσθε όπως/να προσέλθετε στη γραμματεία* ανήκει στο λόγιο/τυπικό. Επίσης, πολλά σύγχρονα δάνεια εκπροσωπούν το τυπικό επίπεδο χωρίς να είναι λόγια στοιχεία, λ.χ. *ρεστοράν*, *γκαλά* κτλ., και σε κατεξοχήν λαϊκά κείμενα υπάρχουν λόγιες χρήσεις, όπως στον *καραγκιόζη*, όπου ο *πασάς* ρωτάει *ποιος κρούει τη θύρα*;, ή σε κείμενα του Μποστ, του Ψαθά και του Τσιφόρου, που συνηθίζουν να χρησιμοποιούν σκωπτικά/ειρωνικά το λόγιο.

Επομένως, κατά την άποψή μας το λόγιο επίπεδο, επειδή εμπεριέχει πρωτίτως το χρηστικό και δευτερευόντως το ετυμολογικό κριτήριο με την έννοια της περιφερειακότητας/απόκλισης και είναι αποκύημα της φυσικής και τεχνητής²¹ ιστορικής

20. Εδώ το *κεφαλή* ετυμολογικά είναι δάνειο από την κρητική διάλεκτο στο γενικό λεξιλόγιο, αλλά σε συγχρονικό επίπεδο παρασυνδέεται στην ΚΝΕ με το αρχαίο *κεφαλή*.

21. Η φυσική διάσταση στην προκειμένη περίπτωση εννοεί την κληρονόμηση/συνέχεια λέξεων κυρίως μέσω του γραπτού λόγου. Η τεχνητή διάσταση είναι αποτέλεσμα της επανεισαγωγής τύπων και κατηγοριών ως επί το πλείστον τον 19ο αιώνα λόγω του γλωσσικού ζητήματος. Το *παράστρωμα* αναφέρεται στη συνύπαρξη δύο (ή περισσότερων) γλωσσών κύρους που αλληλεπιδρούν (πβ. Tristram 2007: 195). Προσαρμόζοντας τον όρο στην ιδιαίτερη περίπτωση της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, το *παράστρωμα* αναφέρεται σε δημόδεις ποικιλίες και λόγιες ποικιλίες κύρους που αλληλεπιδρούν (για σχετικά παραδείγματα, βλ. Φλιάτουρας & Σαμπάνης υπό έκδοση). Το *επίστρωμα* αναφέρεται στην επιβολή μιας γλώσσας κύρους σε ομιλητές άλλης γλώσσας ή

πορείας της ελληνικής μέσω της επιβίωσης (είδος παραστρωματικής λειτουργίας), λ.χ. *οίκος*, *θύρα*, και κυρίως της επαναφοράς/ανάσυρσης (επιστρωματική λειτουργία), λ.χ. *λεω-φορείο*, λόγω της φιλολογικής παράδοσης, θα πρέπει σε επίπεδο μεταγλωσσικής θεωρητικής περιγραφής²² να εκληφθεί ως ένα ιδιαίτερο και ξεχωριστό (σχεδόν ιδιοσυγκρασιακό) χρηστικό επίπεδο, που λειτουργεί ως διαβαθμίσιμο υπόνημο του τυπικού επιπέδου και συνδέεται εν μέρει με κοινωνιοπραγματολογικά κριτήρια (αρχαιομάθεια, ηλικία, επαγγελματική ιδιότητα, ιδεολογία, είδη λόγου, λ.χ. γραπτός λόγος, προθετικότητα κτλ.).²³

Παράλληλα, οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας (2004) υποστηρίζουν ότι ο βαθμός λογιότητας καθορίζεται με βάση ένα συνεχές, τους δύο πόλους του οποίου καταλαμβάνουν το λόγιο και το μη λόγιο επίπεδο και το κέντρο του συνεχούς η νόρμα της γλώσσας:

Σχήμα 1: συνεχές +/-λόγιου επιπέδου της ΝΕ

+λόγιο	νόρμα	-λόγιο
--------	-------	--------

(από τους Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004).

Όμως, το συγκεκριμένο συνεχές δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως στατικό αλλά ως ευρυζωνικό, δηλαδή ως ένα συνεχές με τρία αξιοσημείωτα σημεία και δύο ζώνες, μία ζώνη από το λόγιο έως τη νόρμα (εφεξής λόγια ζώνη) και άλλη μία από το μη λόγιο ως τη νόρμα (εφεξής μη λόγια ζώνη), όπου οι δύο ζώνες έχουν ένα σημείο επικαλυπτικής κατανομής στη νόρμα που επιτρέπει τη χρηστική ευλυγισία. Αυτό εξηγείται ως εξής:

γλωσσικής ποικιλίας (πβ. Tristram 2007: 195), άρα, στην περίπτωση μας, στη σκόπιμη αντικατάσταση δημωδών στοιχείων με λόγια ή επιβολή νέων λόγιων στοιχείων (ο συνάδελφος Παναγιώτης Γ. Κριμπάς, σε προσωπική μας επικοινωνία, έθεσε υπόψη μας την ορολογία και τη σχετική βιβλιογραφία).

22. Στην έντυπη λεξικογραφία η χρήση των κριτηρίων ενδεχομένως να είναι διαφορετική για πρακτικούς και ιστορικούς λόγους (βλ. Μανωλέσσου, Κατσούδα και Μπασέα στον παρόντα τόμο, Καμηλάκη 2019).

23. Πβ. για παράδειγμα στην αγγλική τη χρήση των όρων *archaic* = αρχαιοπρεπές (με ετυμολογικά κριτήρια), *high* = ανώτερο (με χρηστικά κριτήρια) και *learned* = λόγιος (φιλολογικός όρος που συνδυάζει τα δύο κριτήρια).

(α) Το λόγιο είναι στοιχείο υποκειμενικό ανά ομιλητή και περιπτωσιολογικό ανά τεμαχίο και ανά παράγωγο του τεμαχίου (βλ. Φλιάτουρας & Καμπάκη στον παρόντα τόμο), εξαρτημένο από κοινωνιογλωσσικούς (και εν μέρει ψυχολογολογικούς) παράγοντες, όπως από τον βαθμό αρχαιομάθειας και γλωσσομάθειας, τον βαθμό επίδειξης γοήτρου ή τη γλωσσική παράδοση (πβ. ομιλία του Ζουράρη και ορισμένων υψηλόβαθμων ιεραρχών της εκκλησίας),

(β) Είναι δυνατή η χρηστική μεταβολή/μεταπήδηση, λ.χ. του *αγγέλου* vs *δε δίνει του αγγέλου*²⁴ του νερό, η πολυχρηστική δυνατότητα, είτε συνήθως διπλοχρηστική στο λόγιο/μη λόγιο επίπεδο και στη νόρμα (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004), λ.χ. το *στρώμα θαλάσσης* στο λόγιο και στη νόρμα, είτε σπανιότερα πολυχρηστική, δηλαδή εμφάνιση σε όλα τα χρηστικά επίπεδα, λ.χ. η *αριστερά*, καθώς και η διαχρονική χρηστική μεταβολή, λ.χ. ο *ψήφος* στο μη λόγιο επίπεδο τη δεκαετία του 1960 αλλά ο *ψήφος* στη νόρμα τη δεκαετία του 2010²⁵ (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2004), και

(γ) Παρατηρείται αδυναμία εντοπισμού σαφών κριτηρίων τοποθέτησης και συστηματικής σύνδεσης τύπων με συγκεκριμένο σημείο βαθμού λογιότητας.²⁶ Η πρωτοτυπική ένταξη ενός τεμαχίου σε μία από τις δύο ζώνες, που επιτρέπει την εμφάνισή τους και στη νόρμα, έχει να κάνει με τον βαθμό παραγωγικότητας σε κάθε επίπεδο, λ.χ. το *παν-* θα ενταχθεί πρωτοτυπικά στη λόγια ζώνη, καθώς σχηματίζει τύπους κυρίως λόγιους, λ.χ. *πάλλευκος*, *παμμακάριστος*, ή λιγότερο λόγιους (στη νόρμα), λ.χ. *πανελλήνιες*, αλλά σπανιότερα ως αποτέλεσμα χρηστικής μεταπήδησης μπορεί να συμμετέχει σε μη λόγιους τύπους, λ.χ. *πανέρμος*. Επομένως, κάθε εμφάνιση του ίδιου τεμαχίου δεν έχει τον ίδιο βαθμό λογιότητας. Στη ζώνη της επικαλυπτικής κατανομής της νόρμας τοποθετούνται οι ουδέτεροι χρηστικά (αμαρκάριστοι) τύποι, που χρησι-

24. Σε αυτήν την περίπτωση το *αγγέλου* δεν αποκλείεται να είναι αναλογικός τονισμός προς τον λαϊκό πληθυντικό *αγγέλοι* και/ή να είναι αποτέλεσμα τονικής προσαρμογής λόγω της ανωνυμίας του, που ακολουθεί. Παρ' όλα αυτά, σε συγχρονικό επίπεδο μάλλον η ετυμολογική σύνδεση έχει χαθεί και ο τύπος συνδέεται περισσότερο με τη λόγια μετακίνηση του τόνου.

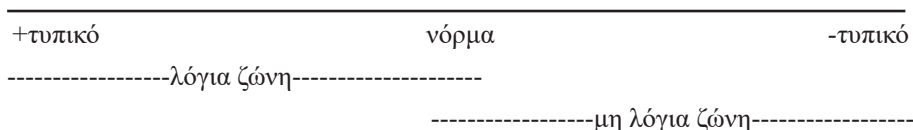
25. Βλ. σχετικά Anastassiadis-Symeonidis & Mitsiaki (2012).

26. Η άποψη ότι η έλλειψη ανταγωνιστή τοποθετεί τους τύπους ανάμεσα στο λόγιο και τη νόρμα (βλ. Καμηλάκη 2009) έχει πλήθος αντιπαραδειγμάτων, λ.χ. το *ζώνη ασφαλείας* έχει ανταγωνιστή το *ζώνη ασφάλειας*, αλλά θα πρέπει να τοποθετηθεί στη νόρμα, το *θυροτηλέφωνο* και η *αριστερά* δεν έχουν ανταγωνιστή, οπότε έχουν ευρυχρηστική τοποθέτηση.

μποιούνται σε όλα τα χρηστικά επίπεδα και το μοναδικό κριτήριο που τα εντάσσει στο λόγο είναι το ετυμολογικό, λ.χ. *αριστερά*.

Με βάση τα προαναφερθέντα, το ευρυζωνικό συνεχές λογιότητας ως υπώνυμο του τυπικού επιπέδου θα μπορούσε σχεδιαγραμματικά να αναπαρασταθεί ως εξής:

Σχήμα 2: ευρυζωνικό συνεχές λογιότητας

Σε σχέση με τη χρηστικότητα το λόγο επίπεδο απαντά σήμερα κυρίως στο διοικητικό/νομικό λεξιλόγιο, λ.χ. *ο κάτωθι υπογεγραμμένος, παρ' Αρείω Πάγω*, σε επιγραφές/ονομασίες/ταμπέλες, λ.χ. *Κυανούς/Ερυθρός Σταυρός, ωθήσατε/έλξατε*, σε τοπωνύμια/οδούς και επώνυμα, λ.χ. *Δουκίσσης Πλακεντίας, οδός Ερμού, κ. Αγγέλου*, στην ορολογία (ακόμα και στη σχολική) και στο επιστημονικό λεξιλόγιο, λ.χ. *αιθιάλες, τεθλασμένη, οστεοαρθρίτιδα*, στην εκκλησιαστική γλώσσα, λ.χ. *Χριστός Ανέστη*, στην επίσημη στρατιωτική ορολογία, λ.χ. *αλτ, τις ει;*, στην εμπορική γλώσσα (κυρίως σε τίτλους, μάρκες), λ.χ. *άνθος αραβοσίτου*, σε ανακοινώσεις, λ.χ. *η αμαξοστοιχία εισέρχεται στον σταθμό του Πλατέος*, και στην αναπτυγμένη ποικιλία των ακρωνυμίων/ αρκτικόλεξων, λ.χ. *Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος* (vs μη λόγοιο ΟΤΕ). Στα τοπωνύμια και στα οδωνύμια που έχουν μετονομαστεί, ο παλαιός τύπος ανήκει συνήθως στη νόρμα ή στο μη λόγοιο επίπεδο (στα τοπωνύμια είναι συνήθως δάνειος τύπος), ενώ ο μετονομασμένος τύπος με παρετυμολογία ή μετάφραση ανήκει στο λόγοιο επίπεδο, λ.χ. *28ης Οκτωβρίου* (λόγιο) vs *Πατησίων* (νόρμα),²⁷ *Καβάκι* (μη λόγοιο) vs *Λεύκα* (λόγιο) του νομού Σερρών, που προέκυψε με μετάφραση (*Καβάκι* < τουρκικό *kavak* «λεύκα»)²⁸. Επίσης, η λόγια ορολογία έχει στον αντίποδα τη μη λόγια ορολογία, που συνήθως χρησιμοποιείται στη νόρμα, λ.χ. *ηλεκτρική εκκένωση* vs *κεραυνός*, *Σύνδρομο Επίκτητης Ανοσοποιητικής Ανεπάρκειας* vs *έιτζ*, *σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια* vs *νόσος των τρελών αγελάδων*, *συμφόρηση* vs *νταμπλάς*. Είναι χα-

27. Αναφέρονται στην ίδιο οδό. Η ονομασία *Πατησίων* προηγείται της μετονομασίας *28ης Οκτωβρίου*.

28. Για πλήθος παραδειγμάτων μετονομασίας και ετυμολογίες, βλ. Συμεωνίδης (2010).

ρακτηριστικό της λόγιας χρηστικότητας ότι σε εργασία που τέθηκε σε προπτυχιακούς φοιτητές του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δ.Π.Θ.²⁹ με θέμα να φωτογραφίσουν στην Κομοτηνή τη λόγια χρήση σε ταμπέλες/πινακίδες (στον δρόμο, στο σουπερμάρκετ κτλ.) τα παραδείγματα λόγων τύπων ήταν πολλά, και μάλιστα μετά την καθιέρωση της δημοτικής: *κλειθροποιείον, είδη προικός, διδάκτωρ, απαγορεύεται η είσοδος εις τους μη έχοντας εργασία, ώρα Ελλάδος, ολικής αλέσεως* (Φλιάτουρας 2018β).

Πολλοί λόγιοι τύποι είναι λεξικοποιημένοι και δεν συνιστούν ποικιλία, εφόσον δεν έχουν χρηστικό ανταγωνιστή (βλ. και Καμηλάκη 2009), ειδικά δομημένες λέξεις (παράγωγες και σύνθετες), με αποτέλεσμα να εκπροσωπούν και τη νόρμα, λ.χ. *θύρα 7, υψηλή ραπτική, παλαιοπωλείο, θυροτηλέφωνο, αριστερά* (για την παράταξη), *γυαλιά ηλίου, εναλλάσσω*, ή, όπως αναφέραμε παραπάνω, εντοπίζονται στοιχεία που έχουν διπλή χρηστική λειτουργία, δηλαδή εκπροσωπούν ταυτόχρονα τη νόρμα και το τυπικό επίπεδο, λ.χ. *του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2018). Χαρακτηριστικός είναι ο πίνακας με την ταξινόμηση των λόγων στοιχείων χωρίς (ισχυρό) ανταγωνιστή από τον Φλιάτουρα (2018β):

Πίνακας 2: λόγια στοιχεία χωρίς ανταγωνιστική ποικιλία

(Α) Πολυλεκτικά σύνθετα:

(α) Ε + Ο (κυρίως θηλυκά σε -α): *Ιερά Εξέταση, Παλαιά Διαθήκη, Νεκρά Θάλασσα*

(β) Ο + Ογεν. που αφορά:

- Παροξύτονο τονισμό: *ζώνη ασφαλείας, τιμή αληθείας*
- Γενική σε -ης: *στρώμα θαλάσσης, πιπεριές Φλωρίνης*
- Λόγια αλλόμορφα τριτόκλιτων της ΑΕ: *κρέμα νυκτός, μήνας του μέλιτος, τσάντα χειρός*

(Β) Ουσιαστικοποιημένες λέξεις με μετατροπή ή έλλειψη σε πολυλεκτικά σύνθετα: *νεκρά* (ταχύτητα), *Δευτέρα/ Τετάρτη* (ως μέρες ή τάξεις της εκπαίδευσης)

(Γ) Αλλομορφία:

(α) Ονοματική: *γεω-γραφία, μητρο-κτόνος, σιδηρό-δρόμος*

(β) Ρηματική:

- Στα οξύτονα ρήματα (β' συζυγίας): *διαιρώ*

29. Στο μάθημα της Ιστορίας της Ελληνικής Γλώσσας του Ασημάκη Φλιάτουρα.

- Στους αόριστους: *εισήχθη, παρενέβη, ελήφθη*
(Δ) Παραγωγή: *λογ-ύδριο, αμπελ-ουργός, ανθ-έλληνας*
(Ε) Παγιωμένες φράσεις: *πέτρα του σκανδάλου, χείρα βοήθειας*.

Η λόγια/μη λόγια ποικιλία αφορά είτε σχέση ελεύθερης εναλλαγής, λ.χ. *ημισέληνος* vs *μισοφέγγαρο* (πλην της τουρκικής σημαίας), είτε συμπληρωματικής κατανομής, λ.χ. *παν-άθλιος* vs *ολο-μέταξος*, είτε σχέση λόγιας/μη λόγιας αλλομορφίας, λ.χ. *παλαιοπωλείο* vs *παλιάνθρωπος*. Ο Φλιάτουρας (2018β) θεωρεί ότι η Αρχή του Φραγμαίου (Blocking Principle),³⁰ που είναι προσανατολισμένη σε γλώσσες με φτωχή μορφολογία και ιστορία, όπως η αγγλική, δεν έχει την ίδια ισχύ σε γλώσσες με πλούσια διαχρονία και μορφολογία και τεχνητή πορεία, όπως η ελληνική, εφόσον είναι δυνατή η ύπαρξη στη συγχρονία ενός διαχρονικά προσδιορισμένου στρώματος μορφολογικών τεμαχίων, λεξικών μονάδων και διαδικασιών, που επιτρέπουν την ελεύθερη εναλλαγή, λ.χ. *δασάκι* vs *αλσύλλιο*, *βοδινό κρέας* και *βόειο κρέας*, *Βόρειας Ελλάδας* και *Βορείου Ελλάδος*, *κατάθεσα* και *κατέθεσα* κτλ. Επίσης, στη συμπληρωματική κατανομή η λόγια ποικιλία αναπτύσσει συχνά διαφορετική σημασία, λ.χ. το *θύρα* χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε φράσεις ή ως *α'* συνθετικό, όπως *θύρα 7*, *θυροτηλέφωνο*, *σειριακή θύρα* κτλ., σημαίνοντας περισσότερο «μεγάλη και/ή σημαντική είσοδος, κυρίως μη οικιακή», όπως ηλεκτρονική, δημόσιων κτηρίων κτλ. (Φλιάτουρας 2018β). Υπό αυτή την έννοια, είναι ιδιαίτερα απαραίτητη η γνώση τους στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως μητρικής και δεύτερης/ξένης και στη μετάφραση.³¹ Σε γενικές γραμμές παρατηρούμε ότι τα λόγια στοιχεία σε νεολογισμούς και σε ορισμένες απολιθωματικές εκφράσεις, πέρα από την αυξημένη επισημότητα, έχουν σημασιολογική βελτίωση ή ιδιαίτερη σημασιολογική/υφολογική συνυποδήλωση και/ή λειτουργούν ως επιτακτικά σε σχέση με το μέγεθος/χρήση (συνήθως αποπνέουν γόητρο, ένδοξη πορεία κτλ.) και/ή έχουν μεταφο-

30. Βλ. Aronoff (1976) και για την ελληνική Ράλλη (2005: 156).

31. Οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας (2018) προτείνουν τη χρήση του λόγιου επιπέδου της ΝΕ ως διδακτική γέφυρα μετάβασης από τη ΝΕ στη διδασκαλία της ΑΕ με βάση την οπισθοχωρητική διαδικασία και τη χρήση στρατηγικών ετυμολογίας, παρουσίασης της διαχρονικής εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας και της εσωτερικής σύγκρισης των φάσεων, όπως εφαρμόστηκε πιλοτικά στο πλαίσιο του προγράμματος *Νέο Σχολείο – Σχολείο 21ου αι.* (2011-2014). Επίσης, αξιόλογες και σύγχρονες προτάσεις για την αξιοποίηση/διδασκαλία του λόγιου επιπέδου της ΚΝΕ καταθέτουν οι Καμηλάκη & Αφεντουλίδου (2011) και Καμηλάκη (2018).

ρικότητα και/ή εξειδικεύονται σε ανώτερες έννοιες, όπως επιστημονικές, θεολογικές κτλ., ή εκφράζουν τις έννοιες με πολιτικά ορθό τρόπο (politically correct). Για παράδειγμα, το *παλαιός* ως λόγιο κληρονομημένο στοιχείο από την ΑΕ σημαίνει κάτι παρωχημένο/προγενέστερο, ρετρό, αλλά με αξία, ενώ το ετυμολογικό απότοκο της ΝΕ *παλιός* ως μη λόγιο παραπέμπει σε στοιχεία με λιγότερη αξία, λ.χ. *παλαιά αντικείμενα* vs *παλιά αντικείμενα* (πβ. και *Παλαιά Διαθήκη*, *Παλαιά Φώκαια*). Επίσης, ο *άρτος* έχει εξειδικευτεί στο θρησκευτικό τελετουργικό ως συμβολικό στοιχείο, η *οδός* είναι συγκεκριμένος δρόμος ή έχει μεγαλύτερη έκταση/σημαντικότητα από τον δρόμο, ο *οίκος* αναφέρεται σε μεγαλύτερα οικήματα με κύρος ή εξειδικευμένη λειτουργία, το *υψηλός* είναι μεταφορικός επιτατικός δείκτης βαθμού ή σημαντικότητας, το *ξηρός* συνδέεται με την αφύγρανση, το *ερυθρός* είναι μεταφορικός δείκτης πολιτικού προσανατολισμού ή αναφέρεται σε επιστημονικούς όρους, το *βρίθω* είναι εγγενώς επιτατικό στοιχείο και το *νοσώ* είναι περισσότερο μεταφορικό και εξειδικευμένο στην προβληματική λειτουργία. Ο πίνακας που ακολουθεί παρέχει δειγματοληπτικά παραδείγματα για τις παραπάνω περιπτώσεις:

Πίνακας 3: *λόγια στοιχεία με σημασιολογική/πραγματολογική εξειδίκευση*

(1) Ουσιαστικά:

- *Άρτος* (vs *ψωμί*): *πρατήριο άρτου*, *ο επιούσιος άρτος*, *άρτος και θεάματα*
- *Οίκος* (vs *σπίτι*): *οίκος ευηγρίας/ανοχής/του Θεού/του ναύτη/μόδας*, *Λευκός Οίκος*, *βασιλικός/αυτοκρατορικός οίκος*, *εμπορικός/εκδοτικός οίκος*
- *Οδός* (vs *δρόμος*): *επαρχιακή/εθνική/Εγνατία οδός*, *οδός Σταδίου*, *εμπορική/ναυτιλιακή/αναπνευστική/ διπλωματική οδός*, *ευθεία/μέση/σκολιά οδός*, *η οδός της απωλείας*, *διά της πλαγίας/της τεθλασμένης οδού*

(2) Επίθετα:

- *Υψηλός* (vs *ψηλός*): *υψηλοί προσκεκλημένοι*, *υψηλά πρόσωπα*, *υψηλή κοινωνία*, *αφ' υψηλού*, *υψηλό επίπεδο*, *υψηλή ποιότητα*, *υψηλά ιδανικά*, *υψηλή ραπτική*, *υψηλού κινδύνου*, *υψηλές προσδοκίες*, *υψηλό φρόνημα*, *υψηλή τιμή*, *υψηλή συχνότητα*
- *Ξηρός* (vs *ξηρός*): *ξηρό κλίμα*, *ξηροί καρποί*, *ξηρός οίνος/πάγος*, *ξηρά στήλη/ τροφή*, *ξηρή μπαταρία*, *ξηρό στοιχείο*
- *Ερυθρός* (vs *κόκκινος*): *ερυθρά αιμοσφαίρια*, *Ερυθρά Θάλασσα*, *Ερυθρός Σταυρός*, *Ερυθρά Ημισέληνος*, *ερυθρός δάκτυλος*, *Ερυθρά Κίνα*, *Ερυθρός Στρατός*, *Ερυθρές Ταξιαρχίες*

(3) Ρήματα:

- *Βρίθω* (vs *είμαι γεμάτος*): *βρίθει λαθών*
- *Νοσώ* (vs *αρρωσταίνω, είμαι άρρωστος*): *νοσεί το σύστημα υγείας*.

Ως προς τη δυνατότητα εξέλιξης των λόγιων στοιχείων, εντοπίζονται φαινόμενα φυσικής και τεχνητής μεταβολής. Για παράδειγμα, ορισμένα λόγια στοιχεία τείνουν να προσαρμοστούν στη δημοτική (βλ. μεταξύ άλλων Μακρή-Τσιλιπάκου 2012, Fragaki & Goutsos 2018), λ.χ. *κρέμα νυκτός* vs *κρέμα νύχτας*, *ολικής αλέσεως/άλεσης*, *νεκρά/δευτέρα (ταχύτητα)* vs *στο νεκρό/δεύτερη (ταχύτητα)*, *Καθαρά Δευτέρα* vs *Καθαρή Δευτέρα*, *Κυανούς Σταυρός* vs *Κυανός Σταυρός* (βλ. αναλυτικά Φλιάτουρας et al. στον παρόντα τόμο), αλλά αυτή η διαδικασία αφορά κυρίως τύπους της νόρμας, ορισμένοι από τους οποίους είναι δύσκολο να αντικατασταθούν, ειδικά στο τυπικό επίπεδο, λόγω υψηλής παγίωσης/κωδικοποίησης (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2018). Συχνά, μάλιστα, εντοπίζεται σε φράσεις ορθογραφική και/ή μορφοσυντακτική επικαιροποίηση ή απλοποίηση, λ.χ. *πριν αλέκτωρ φωνήσει* αντί *πριν αλέκτορα φωνήσαι* (οριστική αντί για απαρεμφατική δομή), *η δε γυνή (ί)να φοβείται τον άνδρα* αντί *η δε γυνή ίνα φοβήται τον άνδρα* (οριστική αντί για υποτακτική), ή ανασημασιοδότηση, λ.χ. *να λέμε εξ απαλών ονύχων «χωρίς εμβάθυνση»* αντί του αρχικού «από την παιδική ηλικία». Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το φαινόμενο της ρυθμιστικής λαθοθηρίας, λ.χ. *να λέμε εκ των ων ουκ άνευ* αντί *εκ των ουκ άνευ, επί ξυρού ίσταται ακμής* αντί *επί ξυρού ακμής, δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνη* αντί *δεν έχει πού την κεφαλήν κλίνει*.³² Επίσης, δεν είναι σπάνια η παρετυμολόγηση των λόγιων στοιχείων³³ λόγω έλλειψης διαφάνειας, συχνότητας και χρηστικότητας (βλ. και Φλιάτουρας 2017, 2018β, υπό έκδοση) σε διάφορες κατηγορίες, όπως αποτυπώνονται στον πίνακα που ακολουθεί:

32. Στις παραπάνω περιπτώσεις συνήθως οι τύποι που προσεγγίζουν το πρωτότυπο είναι περισσότερο λόγιοι από τους μεταβεβλημένους και χρησιμοποιούνται από άτομα με υψηλή αρχαιομάθεια.

33. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στο συγκεκριμένο παράδειγμα, η διάχυση είναι τέτοια, ώστε η συντριπτική πλειονότητα να χρησιμοποιεί τον παρετυμολογημένο τύπο (βλ. Φλιάτουρας 2017). Επομένως, η έννοια του σωστού/ λάθους στα λόγια στοιχεία με ετυμολογικά και όχι χρηστικά κριτήρια είναι προβληματική.

Πίνακας 4: παρετυμολογημένα λόγια στοιχεία

(1) Εκκλησιαστικές φράσεις:

(α) Προσωνύμια (κυρίως της Παναγίας³⁴): *Παναγία η Εκατονταπυλιανή* αντί για *Παναγία η Καταπολιανή, Παναγία η Σφαγμένη* αντί για *Παναγία η Εσφιγμένη, Ιωάννης ο Αποκεφαλιστής* αντί για *Ιωάννης ο Αποκεφαλισθείς*³⁵

(β) Φράσεις της εκκλησιαστικής παράδοσης: *μάννα εξ ουρανού* αντί *μάννα εξ ουρανού, απελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτον* αντί *παρελθέτω απ' εμού το ποτήριον τούτο, το απολωλό πρόβατο(ν)* (κατά το *λωλός*) αντί *το απολωλός πρόβατον*

(2) Τοπωνύμια: *Αργοστόλι > Γροστόλι* κατά το *υγρός*

(3) Λέξεις (ή συστατικά λέξεων): *μιλάει άπιαστα ελληνικά* αντί *άπταιστα ελληνικά, βρωμολογία* αντί *βωμολογία, ανθηρόστομος* αντί *αθυρόστομος, αγιόκλημα* αντί για *αιγόκλημα, κλεινόν άστν* «κλεισμένη, πνιγηρή πόλη» αντί «ένδοξη πόλη»

(4) Πολυλεκτικά σύνθετα: *σφάλμα ολικής* αντί *σφάλμα ολκής*

(5) Φρασεολογισμοί: *άκουσε τα έξι αμάξια* αντί *άκουσε τα εξ αμάξης, πνέει τα ολίσθια* αντί *πνέει τα λoίσθια, ω/ου μη γένοιτο* αντί *ο μη γένοιτο, επί ξηρού (ίσταται) ακμής* αντί *επί ξυρού ίσταται ακμής*.

Παρατηρείται, όμως, και η αντίστροφη πορεία, δηλαδή η αύξηση ή η εμμονή στη χρήση της λόγιας ποικιλίας, λ.χ. *Τράπεζα της Ελλάδος* αντί *Τράπεζα της Ελλάδας, γυαλιά ηλίου* αντί **ήλιου* (βλ. Φλιάτουρας et al. στον παρόντα τόμο). Επομένως, η απενοχοποίηση στη χρήση των λόγιων στοιχείων και η σταδιακή απαγκίστρωση από κοινωνικοπολιτικές αγκυλώσεις οδηγούν στη δημιουργική σύζευξη της δημοτικής με τα απολιθώματα του λογίου. Δεν λείπουν, όμως, και ορισμένες ρυθμιστικές πρακτικές (απο)λογοποίησης κυρίως για ιδεολογικούς λόγους, λ.χ. *ιερή εξέταση, ταχυφαγείο* αντί *φαστφουντάδικο* κτλ., παραγνωρίζοντας ότι συνήθως γλωσσικοί ή κοινωνικοί λόγοι αποφασίζουν το πού, το πότε και το γιατί μιας κωδικοποίησης ή αλλαγής.³⁶ Ένα

34. Στα προσωνύμια της Παναγίας η παρετυμολογία λειτουργεί σαν γνωστικός μηχανισμός οικειοποίησης και λαογραφικού περιβλήματος.

35. Δεν λείπουν στην παρετυμολογία οι μορφοσημασιολογικές και πραγματολογικές αστοχίες (βλ. Φλιάτουρας 2017), όπως στο συγκεκριμένο παράδειγμα από την Anastasiadis-Symeonidis (2003b), όπου ο Ιωάννης αποκεφαλίστηκε και δεν αποκεφάλισε!

36. Χρήσιμη θα ήταν η ενδελεχής μελέτη σε σώματα κειμένων για την ανάδειξη της στατιστι-

κριτήριο είναι η επιτυχής λεξική κατασκευαστικότητα. Για παράδειγμα, η λέξη *διαδίκτυο* αντικατέστησε επιτυχώς το *ίντερνετ*, διότι κατασκευάστηκε³⁷ επιτυχώς ως προς την επιλογή συστατικών με υψηλή συχνότητα πάνω στο παραγωγικό μορφοσημασιολογικό πρότυπο *δια-* + ουσιαστικό. Αντίθετα, το *τηλεμοιότυπο* δεν αντικατέστησε το *φαξ*, ειδικά στον προφορικό λόγο, διότι είναι μια λέξη πολυσύλλαβη, με χασμωδία και χρηστικά μη επιτυχής, εφόσον έχει ως βάση μια πολύ σπάνια λέξη (*ομοιότυπο*) και απορρέει από το χρηστικά εξειδικευμένο μορφοσημασιολογικό πρότυπο *τηλε-* + ουσιαστικό.

Παράλληλα, ως προς τη λειτουργικότητα δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το λόγιο επίπεδο είναι εντελώς απολιθωματικό στη σύγχρονη ΝΕ, αλλά μερικώς λειτουργικό, κυρίως ως αναλογικό πρότυπο, καθώς:

(α) Συνεχίζει να δημιουργεί νέους τύπους ή να ανασύρει λέξεις από το παρελθόν, όχι μόνο στις πρωτογενείς πηγές της (ορολογία, δημόσια διοίκηση κτλ.), λ.χ. *σειριακή θύρα*, *28ης Οκτωβρίου* (μετονομασία της οδού *Πατησίων*), αλλά και στην κωμική/παικτική νεολογία (βλ. Σετάτος 1997, Kamilaki 2012), όπως στα περιβόητα *Φατσέικα* (κωμικόγλωσσα) του σίριαλ *Το Καφέ της Χαράς*, λ.χ. *εκ του παντόθεν*, ή στο σίριαλ *Κωνσταντίνου και Ελένης*, λ.χ. *γιαουρτοσκόρδιον* αντί για *τζατζίκι* κτλ. (βλ. Φλιάτουρας & Κούκος υπό έκδοση).³⁸ Επίσης, είναι χαρακτηριστικό το *μήνυμα εστάλη/ελήφθη* στην κινητή τηλεφωνία (Φλιάτουρας 2018β).

(β) Σε μεγάλο βαθμό λειτουργεί συγχρονικά με βάση αναλογικά μορφολογικά πρότυπα (patterns) συχνά ως μορφή υπερδιόρθωσης. Για παράδειγμα, παλαιότεροι μη ενεργοί πλέον φωνολογικοί κανόνες έχουν αντικατασταθεί με λόγια αλλόμορφα, όπως η δάσυνση ψιλού προ της παλαιάς δασείας, λ.χ. *ανθέλληνας*, η έκταση στη σύνθεση, λ.χ. *μονόροφος*, *ανθρακωρύχος* κτλ. (βλ. Φλιάτουρας 2018β). Το ίδιο ισχύει και σε λεξιλογικό επίπεδο, λ.χ. το *θαλάσσης* από το *στρώμα θαλάσσης*, *πετσέτα θαλάσσης* χρησιμοποιήθηκε στους πρόσφατους νεολογισμούς *αιώρα θαλάσσης*, *καροτσάκι θα-*

κής κατανομής ανάμεσα στη λόγια και μη λόγια ποικιλία, προκειμένου να διαπιστωθούν με αντικειμενικά και επιστημονικά κριτήρια και όχι με διαισθητικά και υποκειμενικά στοιχεία τι λέμε και χρησιμοποιούμε και πού, και τι όχι (βλ. λ.χ. Φλιάτουρας et al. στον παρόντα τόμο).

37. Η μετάφραση προτάθηκε από τον Γ. Μπαμπινιώτη (βλ. λ.χ. σχετικό δημοσίευμα στις 30/3/1997 στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=86938>).

38. Πβ. και τη λογοτεχνική και κινηματογραφική ηθογραφία, λ.χ. στη *Μαντάμ Σουσού*, σε ελληνικές κωμωδίες με τη Δ. Στυλιανοπούλου κτλ.

λάσσης κτλ. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε ειδική άσκηση συμπλήρωσης κενών στο πλαίσιο ψυχολογολογικού πειράματος σε μαθητές έκτης δημοτικού που δεν έχουν ακόμα επαφή με την ΑΕ από τους Martzoukou, Selimis, Katsalirou & Fliatouras (forthcoming) ορισμένοι μαθητές (όχι η πλειονότητα) δημιούργησαν αναλογικούς ψευδο-νεολογισμούς, όπως *χάπι θαλάσσης* «*χάπι με θαλάσσιο συστατικό*» και *λουρί ασφαλείας* «*λουρί που προφυλάσσει τους τραυματίες σε ασθενοφόρο*».

(γ) Χρησιμοποιείται ευρέως στο κοινωνιογλωσσικό «παιχνίδι αυτοδιόρθωσης» ως αποτέλεσμα της μετάβασης από το ένα χρηστικό επίπεδο στο άλλο για λόγους γοήτρου ή διευκρίνισης/επεξήγησης με βάση τη χρήση διαφατικών κειμενικών δεικτών, όπως εξηγεί αναλυτικά η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (υπό έκδοση), λ.χ. *για να το πω αρχαιοπρεπώς/λαϊκιστί* κτλ.

(δ) Παράγει στοιχεία της ξύλινης γλώσσας, της βερμπαλιστικής ή της γλώσσας ευγένειας (politically correct) συχνά ως ποικιλία στη νόρμα και στο τυπικό λαϊκών εκφωνημάτων, λ.χ. *μπουρδέλο* vs *οίκος ανοχής* (βλ. Ξυδόπουλος 2007, Καμηλάκη στον παρόντα τόμο).

Βέβαια, είναι φυσικό η μη λόγια ζώνη να είναι πιο παραγωγική από τη λόγια, καθώς εκεί εντάσσονται κυρίως η καθημερινή προφορική ομιλία και τα περιφερειακά λεξιλόγια, που γεννούν υψηλό αριθμό νεολογισμών περιορισμένης διάχυσης (βλ. σχετικά www.slang.gr), και να ανταποκρίνεται περισσότερο από τη λόγια ζώνη σε επίπεδο χρήσης, ύφους (ειρωνεία, παικτικότητα κτλ.) και δυνατοτήτων (περισσότερα τεμάχια και διαθέσιμες διαδικασίες) (βλ. Gadet 2003).

Τέλος, υπάρχει η λαθεμένη –ή τουλάχιστον μη επαρκώς τεκμηριωμένη– αντίληψη ότι το λόγιο επίπεδο είναι μόνο το αποτύπωμα της καθαρεύουσας στη δημοτική. Θεωρούμε, όμως, ότι βάσει της ιδιότυπης διγλωσσίας από την ΕΚ μέχρι και σήμερα κυρίως ως αποκύημα του γλωσσικού ζητήματος και της προτυποποίησης της ΑΕ η ελληνική είναι ίσως η μοναδική ευρωπαϊκή γλώσσα, όπου το λόγιο επίπεδο προέκυψε τόσο ως φυσική διαδικασία μέσω της γλωσσικής και χρηστικής εξέλιξης μιας τεχνητής εκκίνησης, λ.χ. μέσω των λόγιων κειμένων, του υψηλού προφορικού λόγου, της γλώσσας των ανώτερων βαθμίδων της εκκλησίας και της διοίκησης, όσο και ως τεχνητή διαδικασία μέσω επαναφοράς από τη διεθνή ορολογία (διεθνισμοί, μεταφραστικά δάνεια) και την επίδραση των εξαρχαϊστικών κινήματων και της καθαρεύουσας.³⁹

39. Για την επίδραση της καθαρεύουσας στη δημοτική, βλ. Browning (2008), Papanastasiou (2010).

Για παράδειγμα, οι Καραντζόλα & Φλιάτουρας (υπό έκδοση) υποστηρίζουν με κειμενικά στοιχεία και μεταγλωσσικές αναφορές ότι μέχρι και τον 16ο αι. (Πρώιμη Νέα Ελληνική) η ανταγωνιστική ποικιλία και η αστάθεια της αναδόμησης του ονοματικού συστήματος στα δημώδη κείμενα και στις γραμματικές της εποχής (Σοφιανός, Germano, Portius) είναι όχι μόνο υψηλή αλλά και συστηματική στις μορφολογικές κατηγορίες, λ.χ. *εξοδιαστού* και *εξοδιαστή*, *χώρες* και *χώραι* (Καρτάνος, Μορεζίνος), *ανδρός* vs *προφήτη* ως γενική ενικού, *η κακότης* vs *ο άνδρας* ως ονομαστική ενικού, *ληστάδες/μάντιδες* vs *βασιλείς/πατέρες* ως ανισοσύλλαβα, *φύσες* vs *άνδραις* ως δοτικές (Γραμματική του Σοφιανού), *προφήτου* και σε υποσημείωση *προφήτη* (Γραμματική του Germano) κτλ. Επίσης, είναι πολλές οι αναφορές σε σχεδόν όλες τις ιστορίες της ελληνικής γλώσσας για μείξη και αλληλεπίδραση του λόγιου και του δημώδους στοιχείου,⁴⁰ σε σημείο μάλιστα που να οδηγεί στην τεχνητή αναδιάρθρωση τύπων ή ολόκληρων κατηγοριών, λ.χ. *φύσες* > *φύσεις*, *στρωμάτου* > *στρώματος* (Καραντζόλα & Φλιάτουρας υπό έκδοση).⁴¹ Επομένως, παρόλο

40. Η σχετική συζήτηση συνεχίζει τους Καραντζόλα & Φλιάτουρα (υπό έκδοση).

41. Για παράδειγμα ο Browning (2008) υποστηρίζει ότι στους όψιμους αιώνες του Μεσαίωνα παρατηρείται λόγια ποικιλία, αστάθεια στους ανισοσύλλαβους πληθυντικούς και σποραδική λόγια παρείσφρηση, λ.χ. *του πρίγκηπος* (σ. 107-8), ότι στην εποχή της τουρκοκρατίας η ποικιλία των γραμματικών του 16ου αι. είναι «λόγια διαλεκτικά στοιχεία» που προσφέρουν μια «συνεκτική περιγραφή της κοινής προφορικής γλώσσας μαζί με τις παραλλαγές της» (σ. 125) και ότι «όλα τα κείμενα, ακόμα και το σχετικά ομοιογενές ανατολικό κρητικό ιδίωμα του Ερωτόκριτου, μαρτυρούν πολλούς δανεισμούς από τη λόγια γλώσσα, που φέρνουν μαζί τους και τη δικιά τους μορφολογία» (σ. 126). Επίσης, ο Horrocks (2006) καταγράφει στη μεσαιωνική ελληνική αστάθειες και λόγιες επιδράσεις, όπως ότι η γενική ενικού είχε αρχικά διπλοτυπίες (σ. 417), τα ανισοσύλλαβα εμφάνιζαν αστάθειες στον πληθυντικό (σ. 420), η λέξη *πόλις* είχε γενικά εξαιρετική αντίσταση στην αναδόμηση (σ. 421) και πολλά πρωτόκλιτα επηρεάστηκαν από λόγια τριτόκλιτα, λ.χ. *κάστηρ*, *δέντηρ* (σ. 422). Στη συζήτηση για τη δημιουργία νέων προθέσεων αναφέρει ότι «οι μορφωμένοι συγγραφείς χρησιμοποιούσαν ενίοτε, ακόμα και σε πιο λαϊκές μορφές γραφής, και άλλες προθέσεις, παρά το ότι ανήκαν στη γραπτή παράδοση: π.χ. την *αντί* που τώρα συνοδεύεται συχνά από την *για*, τις *κατά*, *μετά* [...] Πολλές από αυτές χρησιμοποιούνται ευρέως στην ΠΝΕ, ενώ άλλες, όπως οι *εν* και *εκ*, επέζησαν τελικά μόνο σε πάγιες εκφράσεις» π.χ. *εντάξει*, *εν μέρει*, *εν ανάγκη*, *εκ των προτέρων*, *εκ νέου* κτλ.» (σ. 416). Σχετικά με την ομιλούμενη ελληνική της εποχής της Τουρκοκρατίας αναφέρει ότι η γραμματική του Σοφιανού (σ. 550-553) αποτυπώνει τον υψηλό προφορικό λόγο της εποχής, λ.χ. παρέχει λόγιες ή υπερδι-